

RECENZIE

ZBORNÍK O E. LADIVEROVI A M. GREGUŠOVI

ELIÁŠ LADIVER A MICHAL GREGUŠ (Osobnosti a ich dielo v obraze doby).
Zostavil P. Kónya, P. Káša; PVT a.s., divízia Prešov, 1995, 182 s.

Zborník *Eliáš Ladiver a Michal Greguš (Osobnosti a ich dielo v obraze doby)* je publikačným výstupom rovnomennej medzinárodnej konferencie (okrem našich odborníkov sa na nej zúčastnili hostia z Maďarska a Rumunska) konanej v Prešove 26. novembra 1993 na pôde Filozofickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika pod záštitou Katedry dejín a archívniectva a Biskupského úradu Východného dištriktu ev. a. v. cirkvi na Slovensku.

Podnetom na konferenciu bolo 360. výročie narodenia E. Ladivera a jubileum - 200. rokov od narodenia M. Greguša. Kto bol Eliáš Ladiver a kto Michal Greguš? Vďaka doterajšiemu bádaniu, najmä historikov slovenskej filozofie v tomto storočí, sú dnes obe mená v našej filozofickej obci viac-menej známe. Viac-menej... Aj preto by sme sa mali vážne zaoberať každou knihou na túto tému. Navyše táto práca je bibliografickou raritou vzhľadom na náklad a hlavne distribúciu.

Ako správne konštatuje **M. Otčenáš** (*Slovo na úvod*, FiF UPJŠ Prešov) v texte, ktorý otvára publikáciu, "obidvaja boli profesormi na Evanjelickom kolégiu v Prešove, obaja boli filozofmi, zasahovali do doby..." (s. 5). A skutočne, ak sa pozorne pozrieme na ich teoretické dielo, v prvom rade boli filozofmi a až potom pedagógmi, organizátormi školského, kultúrneho či verejného života. Druhý úvodný vstup v zborníku má **J. Midriak** (*Úvodný prejav*, farár a senior ECAV, Šarišsko - zemplínsky seniorát Evanjelickej a. v. cirkvi v Prešove). Preňho je tzv. *prešovská filozofická škola* do dnešných dní inšpiratívna okrem jej zjavných pedagogicko-teoretických výsledkov osobitne tým, že si dlhú dobu udržala nadnárodný charakter, čo vraj dokazuje život a činnosť tak Slovák Ladivera, ako aj Maďara Greguša. Knižka ďalej obsahuje 19 referátov: tri od filozofov, jedenásť od historikov a po jednom článku od literárneho kritika, slavistu, pedagóga a estetičky. Jeden príspevok je z pera geológa... Z filozofického aspektu možno príspevky rozdeliť takto: príspevky, ktoré svojou náplňou takmer alebo vôbec nekorešpondujú s názvom knižky, ďalej štúdie venujúce sa obom postavám, nie však z filozofického hľadiska. Autori tretej skupiny príspevkov vnímajú Ladivera a Greguša ako milovníkov múdrosti. Vzhľadom na vymedzený priestor sa prvou skupinou zaoberať nebude. Patria do nej texty P. Kónya, K. Páppovej, J. Bartu, R. Matloviča, L. Frankovej a J. Mojdisa. Zborník je z hľadiska odborného prístupu interdisciplinárny.

In medias res. **M. Hamada** (LVÚ SAV, Bratislava) sa vo svojom článku *Veľká obnova vzdelanosti a kultúry v 2. polovici 17. storočia v Prešove (J. A. Komenský - J. Bayer - I. Caban)* venuje formovaniu európskeho duchovného kontextu (17. storočie), ktorý ovplyvňoval život a myslenie J. A. Komenského, J. Bayera, I. Cabana, a vplyvu Komenského na obidvoch filozofov. Žiaľ, čitateľ v štúdiu okrem dvoch všeobecných viet nenájde fundovanejšiu zmienku o E. Ladiverovi...

T. Fabiny (Evanjelická teologická akadémia, Budapešť) vo svojom príspevku *Egy hányatott életü eperjesi tudós Ladiver Illés* (Eliáš Ladiver, učenec s nepokojným životom) ako prvý chronologicky sleduje život a dielo (zväčša pedagogické) Eliáša Ladivera ml., pričom si aspoň okrajovo všima náboženskú dišputu medzi Ladiverom a Cabanom (za protestantov) na jednej strane a jezuitmi z Košíc a Blatného Potoka na strane druhej. Autor sa v stati zamyšľa aj nad prínosom Ladiverových didaktických hier (*Eleazar constans a Papinianus Thetragonos*) pre dejiny pedagogiky. V závere sa prihovára za spracovanie Ladiverovho filozofického diela.

R. Dupkala (FiF UPJŠ Prešov) v referáte *Eliáš Ladiver ako filozof* sumarizuje staršie názory na E. Ladivera, pritom sa viditeľne stotožňuje s Osuského, Červenkovým a Miklešovým hodnotením Ladiverovho diela. Upozorňuje na jeho kladný vzťah k Aristotelovi, ktorý si vysvetľuje vplyvom Melanchtona na protestantské školstvo tých čias. Ako je známe, táto Ladiverova pozícia je v určitom rozpore s jeho ďalším ideovým vzorom - Komenským. Dupkala sa zaoberá aj sporom medzi Ladiverom a Cabanom (chápanie univerzálií a problematika existencie atómov).

P. Faix (Prešov) sa v príspevku *Eliáš Ladiver ml. a J. A. Komenský* zamerá na dokazovanie vplyvu Komenského na Ladivera, a to v oblasti pedagogiky. Ten dodnes mnohí znalci spochybňujú. Bohužiaľ, Faix je o tomto vplyve presvedčený len intuitívne... Preto iba dúfa, že sa niekedy jeho názor potvrdí, verí, že sa ešte nájde nejaké didaktické dielo E. Ladivera napísané pod Komenského autoritou. Ak sa vôbec dotýka aj iných otázok (nábožensko-politických a filozofických), tak len úsporne a ako sám priznáva, citujúc práce iných autorov. Dodajme, že sa odvoláva na práce V. Ružičku, J. Minárika a F. Karšaya.

D. Vasiľová (FiF UPJŠ Prešov) na začiatku svojej práce *Eliáš Ladiver ml. a prešovská škola* opisuje genézu Prešovského kolégia, jeho štruktúru a pedagogické obsadenie v prvom roku činnosti. Mapuje však aj takmer desaťročné Ladiverove pôsobenie v meste, sústreďujúc sa na jeho pedagogický profil a ľudský osud.

I. Michnovič (PdF UPJŠ Prešov) sa pre zmenu v texte *Bardejovská mestská škola a Eliáš Ladiver ml.* zameriava na Ladiverovo pôsobenie na Bardejovskej mestskej škole, ktorú, ako sa dozvedáme, de facto nanovo "založil" a vypracoval pre ňu nový školský poriadok. Michnovič ponúka i pohľad na 250-ročný vývoj a dianie na tejto škole do Ladiverovho príchodu. Príspevok sa primárne nezaobera filozofickou prácou E. Ladivera, ale skôr jeho organizačnými schopnosťami, ako filozofa ho charakterizuje iba krátko. Podľa Michnoviča je Ladiver ortodoxný protestant, stúpenec aristotelizmu a z hľadiska metódy scholastik.

M. Bodnárová (Štátny oblastný archív Prešov) sa v príspevku *Reformácia na Slovensku v prvej polovici 17. storočia* zaoberá pomermi v Uhorsku ešte pred vznikom Prešovského kolégia. Uvažuje v ňom aj nad vzájomným vzťahom protestantov a katolíkov v Prešove, Bardejove a Košiciach. O Eliášovi Ladiverovi sa čo-to dozvedáme až na konci príspevku.

E. Lukáč (FiF UPJŠ Prešov) nás v príspevku *Školské poriadky na prešovskom kolégiu do roku 1711* oboznamuje so Stöckelovým, Bayerovým a Ladiverovým školským poriadkom. Ladivera teda v prvom rade predstavuje ako úspešného tvorca školského poriadku v Bardejove, Prešove a Šegešvári.

P. Binder (Brašov, Rumunsko) sa v texte *Slowaken und Zipsern in Siebenbürgen in 17. - 18. Jahrhundert* (Slováci a Spišskí Nemci v Sedmohradsku v 17. - 18. storočí) venuje slovenským a nemeckým protestantským exulantom, dočasne i trvalo pôsobiacim v Sedmohradsku: E. Ladiverovi, J. Fabríciovi, I. Cabanovi, J. Trösterovi, J. Regiusovi, ale aj iným, menej známym vrátane umelcov a remeselníkov. Skúmanie slovensko-sedmohradských vzťahov si ohraničil rokmi 1650-1750.

J. Sošková (FiF UPJŠ Prešov) čitateľa zborníka oboznámi v príspevku *Estetika Michala Greguša* so "zabudnutou" estetikou (*Compedium Aestheticea*) M. Greguša. Predstavuje ho ako vyznavača princípu zhody a harmónie v estetike, jednoty pocitu pôžitku a intelektu. Poukazuje na to, v čom sa zhoduje s Kantom, Krugom, Schellingom a v čom sa od nich odlišuje. Gregušovi pripisuje vyčlenenie estetiky ako samostatnej teoreticko-empirickej disciplíny v Uhorsku.

V. Bilasová (FiF UPJŠ Prešov) v príspevku *Michal Greguš a jeho filozofická reflexia doby* pripomína tie teoretické a metodologické východiská Kantovej filozofie, ktoré Greguš vo svojom diele uplatnil, i tie, voči ktorým (nielen v obore estetiky) mal výhrady. Naznačuje jeho inšpiráciu F. Jacobim. V závere práce vykladá vybrané pojmy z jeho *Rukoväte estetiky*.

P. Káša (FiF UPJŠ Prešov) vo svojom príspevku *Poznámky k literárnoestetickému mysleniu na Slovensku začiatkom 19. storočia* vykladá a porovnáva estetické myslenie M. Greguša a literárnoestetické myslenie P. J. Šafárika. Oba tvorili v postosvietensko-klasicistickom, resp. predromantickom období a obe ich kľúčové práce z estetiky majú didaktický charakter, líšia sa však štýlom i prístupom k téme. Kým Greguš inklinoval k racionálno-empirickému, objektivistickému a statickému prístupu k estetike, Šafárik sa stavia k rozumu a racionalizmu skepticky, uprednostňuje intuitívny a dynamický prístup, je skôr umelcom než vedcom.

Pokiaľ ide o filozofický prínos zborníka, publikácia náročnejšieho záujemcu o problematiku neuspokojí. Ten však nebol prioritnou témou konferencie a ani zborníka. Tí, čo doňho prispeli, na úrovni opisali historické udalosti, politickú a náboženskú situáciu, v ktorej žili a tvorili naši filozofi. Pre filozofa budú iste zaujímavé štúdie R. Dupkalu, V. Bilasovej, J. Soškovej a P. Kášu. Čo dodať na záver? Azda sa časom dočkáme napr. vedeckého seminára, ktorý sa bude venovať ústrednej oblasti tvorby Ladivera a Greguša. Či ich dielo už roky, ak nie celé desaťročia nevolá po hlbšej filozofickej analýze?

Peter Krákorník

Mgr. Peter Krákorník
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR